

AZAD RZAYEV*Bakı Dövlət Universitetinin dosenti***BORAN ƏZİZ***Bakı Dövlət Universitetinin dosenti***E-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com**

BDU TARIXININ ÖYRƏNİLMƏMİŞ SƏHİFƏLƏRİ

Açar sözlər: BDU, repressiya, sənədlər, qurban, Ə.Ə.Məmmədbəyov

Ключевые слова: БГУ, репрессия, жертва, документы, А.А.Мамедбеков

Key Words: Baku State University, repression, victims, documents, A.A.Mamedbeck

Ümumbəşəri dəyərləri qəbul edib özünə hörmət edən heç bir dövlət tarixində qara ləkə olan repressiya, işgəncə faktına biganə qalmır, onu ört-basdır etmir. Dünyada ən böyük ayıblardan olan dövlətin xalqına qarşı həyata keçirdiyi repressiyayı uzun illər ərzində gizlətmək mümkün olmadığı üçün onun tezliklə təmizlənməsi həm xalq, həm də dövlət üçün başucalıdır.

Təəssüf ki, bu gün repressiya, işgəncə dünya miqyaslı bir problemə çevrilib və buna görə də BMT hər il iyunun 26-nı "Beynəlxalq İşgəncə Qurbanlarının Müdafiə günü" kimi qəbul edib.

"Ellər atası" Stalin və Beriyanın başında durduğu Bağırov, Borşov, Yemelyanov, Qriqoryan, Markaryan və digərlərinin həyata keçirdiyi cinayətkar əməllər nəticəsində on minlərlə insana divan tutulub, işgəncə verilib.

Xalqımızın tarixində silinməz izlər qoyan 30-cu illər repressiyası BDU-nun kollektivindən də yan keçməyib. Repressiyanın 1934-1939-cu illəri əhatə dövründə respublikamız-da 27458 nəfər "əksinqilabi", "antisovet" fəaliyyətinə görə, "trotskiçi", "əksinqilabçı millətçi", "üsyancı" adları ilə cəza alıb.¹ Bütövlükdə bu siyasət SSRİ ərazisində həyata keçirilsə də, təəssüf ki, Azərbaycan keçmiş sovet respublikaları içərisində əhalinin hər min nəfərinə düşən repressiya qurbanlarının sayına görə birinci yerdə dururdu. Sonrakı yerlərdə Özbəkistan, Ukrayna və RSFSR gəlirdi. O illərdə respublikamızın qabaqcıl elm və təhsil müəssisəsi olan BDU-nun 60-a qədər professor, elmi işçi və müəllimi, 20-yə qədər tələbəsi təqib və təzyiqlərə məruz qalıb, güllələnib.² 1920-1930-cu illərdə BDU-ya rəhbərlik etmiş dörd nəfər azərbaycanlı rektor, Tarix və Şərq fakültələrinin dekanları və dekan müavinləri, kafedra müdirləri və digər rəhbər işlərdə çalışanlar da repressiyaya məruz qalıb.³

Repressiyaya məruz qalılardan biri də Məmmədbəyov Əli Əhməd oğlu olmuşdur.⁴ O, 1898-ci ildə Dərbənd şəhərində dünyaya gəlib, Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi və elmi katibi olub.

16 aprel 1938-ci ildə başlayan istintaq işlərindən aydın olur ki, müstəntiq ilk dindirmədə Ə.Məmmədbəyovun əksinqilabçı millətçi, qiyamçı təşkilatın üzvü olmasını heç cür sübut edə bilmir. Axı üzvü olmadığı təşkilatın işində iştirak etmək haqqında nəyi və necə deməli olduğunu yazıq Məmmədbəyov hardan bilsin.

İlk istintaq zamanı müstəntiq ondan, sanki artıq əksinqilabi təşkilatın üzvü olduğu sübut olunubmuş kimi, bu təşkilatda daha kimləri tanıdığını, onu kimlərin buraya cəlb etdiyini soruşur. Əslində bu həm də psixoloji təzyiqlərdən biri olmaqla istintaq altında olanı hövsələdən çıxarmaq, əsəbiləşdirərək, daha çox səhvə yol verməyə təhrik etmək məqsədi

daşıyırdı. Müstəntiq ona səmimi olmağı, istintaqla əməkdaşlıq etməyi təklif etsə də, heç bir nəticəsi olmur. Birinci istintaqdan sonra üç nömrəli metodun - işgəncənin tətbiqi ilə vəziyyət tamamilə dəyişir. Məhz bun-dan sonra işgəncələrə dözməyən Ə.Məmmədbəyov istintaqa sərf edən ifadələr verməyə başlayır. Müstəntiq sanki sübut edibmiş kimi ona deyir: "Siz millətçi təşkilatda olarkən Vəli Xulufudan başqa digər rəhbər iştirakçılarla da əlaqədə olmusunuz. Bu məsələ ilə bağlı daha geniş məlumat verin". (4,23) Artıq hansı ifadəni verməyin lazım olduğu "baş salınan" Əli müəllim əksinqilabi millətçi təşkilata o zamanlar S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti adlanan indiki Bakı Dövlət Universitetinin rektoru Balabəy Həsənbəyov tərəfindən cəlb edildiyini və təşkilatla da məhz onun vasitəsi ilə əlaqə saxladığını bildirib deyir. "Mən 1935-ci ilin noyabrından Həsənbəyovun təkidi ilə. Azərbaycan Dövlət Universitetində işləməyə başladım. Həsənbəyov bu dövrdə ADU-nun rektoru işləyirdi". Yəqin ki, o mənim millətçi təşkilatda olmağımı Vəli Xulufudan bilirdi. Bundan sonra o, mənə əksinqilabçı millətçi xarakterli tapşırıqlar verməyə başladı. ADU-da işləməyə keçdikdən sonra şəxsi müşahidələrimə əsasən müəyyənləşdirdim ki, Həsənbəyov öz ətrafına əksinqilabi elementləri toplayırdı... Onlardan biri də mənəm. Hansı ki, buna B.Həsənbəyov özü rəhbərlik edir".(4,23) Maraqlıdır ki, bu istintaqdan xeyli əvvəl, daha doğrusu, 1937-ci ilin oktyabr ayının 11-də B.Həsənbəyova SSR Ali Soveti Hərbi Kollegiyasının Səyyar sessiyasının (sədr Matuloviç, üzvləri: Zaryanov, Jiqur) iclasında ölüm hökmü verilib və bu hökm 1937-ci il sentyabrın 12-də yerinə yetirilib. (5,151-154)

Ən qəribəsi budur ki, B.Həsənbəyovun 12493 sayılı 239 səhifədən ibarət olan istintaq işində müstəntiq rektorun guya mövcud olmuş əksinqilabçı-millətçi qrupunun tərkibində Ə.Məmmədbəyovun olduğunu bir yerdə də olsun qeyd etməyib, adı belə çəkilməyib. İndi birdən-birə güllələndikdən sonra onun əleyhinə işgəncələr verilməklə ifadələr alınması xeyli suallar doğurur.

Artıq böyük bir cinayətkar qrupu "ifşa" etmək ərəfəsində olan müstəntiq Ə.Məmmədbəyovdan B.Həsənbəyovun qrupuna kimlərin daxil olduğunu soruşduqda o, əvvəlcə BDU-da çalışan 7 adamın adını çəkir, bir qədər sonra isə "unutduğu" digər adamların da adını söyləyir. "2. Ağamir Məmmədov - ADU-nun kitabxanasının direktoru, 2. Əhməd Kazımov - fəlsəfə kafedrasının dosenti. 3. İsrafil Yusifov - siyasi iqtisad kafedrasının dosent əvəzi. 4. Əbdül Yusifov - ADU-nun partiya təşkilatının katibi. 5. Xasay Abbasov - tələbə, ADU-nun tələbə həmkarlar təşkilatının sədri. 6. Baba Babayev -ADU-nun hazırlıq şöbəsinin müdiri. 7. Əlihüseyn Biləndərli" (əsl adı Hüseynəlidir. Onun özünün 13829 sayılı cinayət işində də adı belə qeyd edilib. - B.Əziz). (4,24)

Onu da bildirək ki, bu adamlardan bir qismi Əli müəllimin istintaqından bir neçə ay əvvəl, qalanları isə elə həmin vaxtlarda güllələnməyə məhkum edilmişdi.

Ə.Məmmədbəyov ifadəsində B.Həsənbəyovun qrupunda Universitetin tarix fakültəsinin dekanı, professor B.N.Tixomirovun, professor Ə.S.Qubaydulinin, komsomol komitəsinin katibinin də olduğunu bildirib yazır: "Mən Həsənbəyovun qrupunun bir iştirakçısının adını çəkməyi unutmuşam... həmçinin Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarı, Pedaqoji texnikumun keçmiş direktoru Abbas Yusifov..." Əksinqilabçı-millətçi qrupun üzvlərini "müvəffəqiyyətlə" müəyyənləşdirən müstəntiq "etiraf"ın daha inandırıcı olması üçün onların gördüyü əməli işləri müəyyənləşdirmək məqsədilə verdiyi "Həsənbəyovun və Vəli Xulufunun əksinqilabi-millətçi qrupunun praktiki işlərindən danışın" sualını Ə.Məmmədbəyov belə cavablandırır: "Mən Həsənbəyovun ancaq özümün iştirak etdiyim praktik işlərindən danışacağam. Mən ADU-da elmi katib kimi elmi-tədqiqat və nəşriyyat işlərinə rəhbərlik edirdim. Həsənbəyov heç bir zaman yerinə yetirilməsi mümkün olmayan,

əsaslandırılmamış, lazımsız elmi-tədqiqat işləri tərtib edirdi. Bu planlar çoxlu miqdarda pul almaq məqsədi ilə tərtib edilirdi ki, həmin pulla da əksinqilabi təşkilatın iştirakçılarını maliyyələşdirsin". Müstəntiqin "Bunu hansı yollarla həyata keçirmək istəyirdiniz" sualına isə o belə cavab verib: "Bunun üçün saxta vəzifə və ona uyğun maaş müəyyənləşdirir, ayrı-ayrı müəllimlərə qeyri-qanuni qonorar ödəyir və s. Həsənbəyov bu yolla dövlət vəsaitini mənimsəyərək oğurlayır, ADU-ya maddi ziyan vurur, bu isə ADU-nun istehsalat-tədris planının yerinə yetirilməsinə hiss ediləcək dərəcədə təsir edir. Bundan başqa Həsənbəyov trotskiçi Safranoviçə iqtisadiyyata aid materialın redaktəsi və ingilis ensiklopediyasından tərcümə adı ilə maddi yardım göstərmişdir. Həsənbəyov Universitetin "Xəbərlər"ində tarixə aid məqalələri, guya redaktə edəcəyi bəhanəsi ilə özünə də qonorar yazmışdır". (4,25)

Maraqlıdır ki, müstəntiq çox asan olduğu halda bu iddiaların heç birini yoxlamır. Görünür əsas ifadəni almaq olmuşdur, sübut etmək yox.

Əli müəllim ifadəsində özünün də rektorun bu əməllərinin iştirakçısı olduğunu, həm də bütün bu işlərin onun vasitəsilə həyata keçirildiyini bildirir.

O, ifadəsinin sonunda, artıq güllələnmiş Vəli Xulufunun guya "praktik əksinqilabi millətçi" fəaliyyətindən bəhs edir. Konkret heç bir əməl göstərə bilməyib yalnız ümumi sözlərlə kifayətlənir. "Vəli Xulufu Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında işləyir, eyni zamanda tarix bölməsində məqalələrin redaktəsinə rəhbərlik edir. O, burada xeyli təhriflərə yol vermişdir... özünün praktik işində əksinqilabçı-millətçi pantürkizmi ASE-na keçirmişdir".

Əli müəllimin istintaq işinin içerisində onun həbsindən 6 ay əvvəl "1. milli respublikaların SSRİ-dən silahlı yolla ayrılmasına hazırlaşan və vahid türk-tatar dövlətinin yaradılmasına çalışan Ümumittifaq əksinqilabi pantürkist təşkilatın mərkəzinin üzvü olduğuna; 2. Pantürkist təşkilatda bilavasitə fəal iş apardığına və Tatarıstan, Özbəkistan, Krım və Azərbaycanda təşkilata yeni-yeni üzvlər cəlb etdiyinə; 3. Zıyanverici-təxribatçılıq qrupu yaratdığına və Azər-neftkombinatın mədənlərində bir sıra zıyanverici aktlar təşkil etdiyinə; 4. Türk, alman və yapon kəşfiyyatlarının casusu kimi fəal iş apardığına görə" qondarma ittihamlarla təqsirləndirilərək həbs edilmiş və güllələnmiş BDU-nun müəllimi, tarixçi professor Əziz Qubaydulinin ifadəsi maraqlı doğurur. (4,26; 6)

4-5 avqust 1937-ci il tarixindəki istintaqında Əziz Saleh oğlu Qubaydulin göstərir: "Mən pantürkistlərin içerisində əksinqilabçı mövqeli, SSRİ ərazisində pantürkist dövlət yaratmağı qarşısına məqsəd qoyanlardan aşağıdakıların adlarını çəkə bilərəm: ...12. Əli bəy Məmmədbəyov-ADU-nun elmi katibi... Vəli Xulufu mənə bildirdi ki, əksinqilabçı-millətçi təşkilata məndən başqa həmçinin aşağıdakılar daxildir: ... 8. Əlibəy Məmmədbəyov - ADU-nun elmi katibi, Vəli Xulufunun yaxın dostu, Həsənbəyovun adamı (hər ikisi həbs olunub), 1936-cı ildə ADU-da mənimlə söhbət zamanı pantürkist və yerli millətçi fikirlər söylədi. ADU-nun akademik heyəti arasında millətçi təbliğat aparırdı".

Təəccüblüdür ki, Ə.Qubaydulinin işinin içerisində bu ifadəyə rast gəlmədik. Bu da ifadənin əslində saxta olduğunun göstəricisidir.

Cinayət işinin içerisində 1901-ci ildə Krımda anadan olmuş, milliyyətçə krım tatarı olan, Azərbaycan Tibb İnstitutunun, Azərnəşrin və Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının elmi işçisi, 1937-ci il 13 iyunda həbs edilmiş və güllələnmiş Yaqub Zəkinin də ifadəsi yer alır. O, ifadəsində göstərir: "Mənə ASE-da Vəli Xulufu-nun başçılıq etdiyi əksinqilabçı qrupda olan aşağıdakı adamların adı məlumdur: ... 2. Məmmədbəyov Əli - ASE-nin komplektləşdirmə şöbəsinin müdiri, iqtisadiyyat və kənd təsərrüfatı şöbəsinin elmi əməkdaşı". (4,27) Ancaq bu ifadədən aydın olmur ki, Əli müəllimin Vəli Xulufunun qrupunda olması Yaqub Zəkiyə necə məlum olmuşdur? Müstəntiq bunun konkret hansı formada olmasını müəyyənləşdirmir.

Olmayan şeyi müəyyənləşdirmək də mümkün deyil. Bununla yanaşı müstəntiq o qədər arxayın olub ki, bunun sübut edilməsi üçün özünə artıq əziyyət verməyib.

İşin içərisində ÜİK (b)P və Sovet hökuməti rəhbərlərinə qarşı terror tətbiq etmək, ziyankarlıq, təxribatçılıq, casusluq işi aparmaq və Bakı şəhərində silahlı üsyan hazırlamaq, əksinqilabçı trotskiçi-zinovyevçi təşkilata daxil olmaq, buraya üzvlər cəlb etmək və s. ilə ittiham edilərək 1936-cı il dekabrın 2-də həbs olunmuş və 1937-ci il oktyabrın 13-də güllələnmiş BDU-nun tarix fakültəsinin dekanı, SSRİ tarixi kafedrasının müəllimi, professor B.N.Tixomirovun da ifadəsi var. Diqqət yetirildikdə "sübuta" çevriləcək bu ifadənin də nə qədər qurama olduğu üzə çıxır. "Həsənov Rəhim Baba Əsgərova əsaslanıb təsdiq edirdi ki, bizim evdə əksinqilabçı-millətçi yığıncaqlar keçirilmişdir. Orada aşağıdakı adamlar iştirak etmişdir: ...6. Məmmədbəyov Əli".(4,28)

İstintaq materialları ilə tanışlıq göstərir ki, müstəntiq "müttəhimi" bu qədər ağır maddələrlə ittiham etsə də, heç kimlə üzləşdirməyib, üzləşdirə də bilməzdi, çünki ifadələrindən sübut kimi istifadə etdiyi adamlar Əli müəllimin həbsindən xeyli əvvəl güllələnmişdi.

Beləliklə, istintaq işi başa çatmış və müstəntiq məhz bu üç ifadə ilə Ə.Məmmədbəyovun əksinqilabçı-millətçi təşkilatın üzvü olduğunu "sübuta yetirmişdir". Doğrudur, müstəntiq ittiham aktında Əli müəllimin özünü günahkar hesab etmədiyini qeyd edib. Ancaq bununla yanaşı "müttəhimin" "tam ifşa" edildiyini də göstərib. 1938-ci il iyulun 8-də Əli Məmmədbəyovun işi üzrə istintaqın başa çatması haqqında protokol tərtib edilir və ittiham qərarı hazırlanır. Orada yazılır: "... 1. Əli Əhməd oğlu Məmmədbəyov əksinqilabçı-millətçi təşkilatın iştirakçısı olmuş, bu təşkilata indi xalq düşməni kimi mühakimə olunmuş Vəli Xulufu tərəfindən cəlb edilmişdir

2. Əksinqilabçı-millətçi təşkilatla fəal təşkilati əlaqəni Vəli Xulufu və Balabəy Həsənbəyov vasitəsi ilə aparmışdır.

3. ADU-da praktik şəkildə əksinqilabçı ziyankar fəaliyyətdə iştirak etmişdir.Özünü günahkar hesab etmir.

Müttəhim Ə.Qubaydulin, B.Tixomirov və Mustafayev Zəki Yaqubun ifadələri ilə ifşa olunmuşdur.

Ə.Ə.Məmmədbəyov Azərbaycan SSR cinayət məəcəlləsinin 64, 72, 73-cü maddələri ilə ittiham olunur və işi Azərbaycan SSR Fövqəladə Üçlüyünə təqdim olunur". (4,29)

Fövqəladə üçlük 15 iyul 1938-ci ildə 3 bənddən ibarət olan bu qərarı qüvvədə saxlayır və Ə.Məmmədbəyova, əmlakı müsadirə olunmaqla, 10 il iş verir.

İstintaqsız, vəkilsiz, demək olar ki, qiyabi formada keçirilmiş məhkəmənin qərarı ilə Rusiyanın Belomorsk şəhərindəki həbs düşərgəsinə göndərilən Əli müəllim bununla barışmaq istəmir, ədalətin bərpa olunması üçün Moskvaya şikayət məktubu yazır: "Həbsim süni surətdə təşkil olunmuş, istintaq zorla, güclə, kobud vəhşi metodlarla aparılmışdır. Azərbaycan XDİK-nin müstəntiqləri istintaqı apararkən məni elə həddə çatdırmışdılar ki, demək olar ki, həyatım dayanmışdı. Böhən, yalan, fitnəkar dolu ifadələrə əsaslanan ittiham müstəntiqlər tərəfindən saxta şəkildə tərtib edilmişdir. Heç bir üzləşdirmə aparılmadı, məhkəməsiz, qiyabi formada Azərbaycan XDİK-nin Üçlüyünün qərarı ilə "əksinqilabçı element" adı verildi...". Sonra o, məktubunda neçə il iş aldığı da yalnız həbs düşərgəsində öyrəndiyini bildirərək bu qərarın yanlış, təsadüfi olduğunu yazır: "... 20 yaşından Sovet elmi, mədəni-maarif idarələri və müəssisələrində vicdanla işləyən, heç bir qüsuru olmayan adamın taleyini belə yüngül həll etmək olmaz". Sonra o heç bir cinayət törətmədiyini, siyasi şantajçı sosial ziyankar, antisovet, antibolşevik mövqedə olmadığını, bu səbəbdən tələbələrin ona heç vaxt irad tutmadığını,

əksinə, onun siyasi iqtisaddan dediyi dərslərə daha həvəslə gəldiklərini, maraqla qulaq asdıqlarını və bu səbəbdən tələbələrinin onu çox sevdiklərini, vicdanının təmiz olduğunu bildirir. Məhz bunları əsas götürüb ona bəraət verilməsini xahiş edir.(4,31) (Yazıq Əli müəllim. Sən nə biləsən işğal rejiminə sədaqətlə qulluq etməyin xoşbəxt sonluğu olmur. Digər tərəfdən, bu tale həm də bu gün sovet adamı, sovet ədaləti və humanizmi kimi anlayışları nostalji ilə xatırlayanlara növbəti bir ibrət dərsləridir).

Bu ürəkağrıdan məktuba, təbii ki, müsbət cavab verilmir. Ancaq bu dəfə Əli müəllimin anası Sara Əsgər qızı Məmmədbəyova 31 iyul 1940-cı il-də Moskvaya, L.Beriyaya üçlüyün qərarından şikayət edib, oğlunun günahsız olduğunu, ona qarşı haqsızlıq edildiyini, işi tələb edib yoxlatmasını və nəticəsi barədə ona da məlumat verilməsini "acizənə surətdə xahiş edir". (4,33) Ancaq gecə-gündüz oğlunu düşünən bu zavallı hala salınmış anaya da heç bir cavab verilmir.

Həbs edildikdən üç il sonra - 16 may 1940-cı ildə Əli müəllim Moskvaya ikinci məktub göndərir. O, bu məktubunda başına gələnləri sadalayır, etdiyi şikayətləri xatırladır, vəziyyətinin getdikcə pisləşdiyini göstərərək yazdığı məktublara Bakıya göndərilməməsini, iş Moskvada baxılmasını xahiş edir.

Ancaq bu dəfə Ə.Məmmədbəyova Azərbaycan SSR Prokurorunun xüsusi işlər üzrə müavini Seliverstokun imzası ilə cavab gəlir. Cavabda ittiham hökmü təkrarlanır və sonda qərara yenidən baxılmasına ehtiyac olmadığı göstərilir. Ancaq məktubun sonundakı "... Məmmədbəyovun istintaqı getdiyi vaxt Vəli Xulufuya iş verildiyi (əslində güllələndiyi - Boran Əziz) üçün ondan Məmmədbəyov haqqında ifadə alınmayıb" (4,40-41) ifadəsi diqqəti daha çox çəkir, elə təkcə bu istintaqın necə saxta, qurama olduğunu açıq göstərir.

Əli Məmmədbəyovun günahsız olması, yalnız Stalin-Beriya cütlüyünün SSRİ-də, M.Bağirovun isə Azərbaycandakı əməlləri üzə çıxarıldıqdan sonra aydınlaşdı.

1956-cı ilin 17 yanvarında vaxtilə Ə.Məmmədbəyovla aspiranturada bir yerdə oxumuş, BDU-nun siyasi iqtisad kafedrasının müəllimi Axundov Əli Bəhram oğlu, 3 fevral 1956-cı ildə isə BDU-nun iqtisadi coğrafiya kafedrasının müdiri, Ə.Məmmədbəyovun tələbə yoldaşı Əliyev Hadi Bədəl oğlu şahid qismində Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında DTK-nin müstəntiqinə ifadə veriblər. (4, 65-67) Hər ikisi Əli müəllimin əksinqilabçı millətçi görüşlərinin şahidi olmadıqlarını, belə bir təşkilatın mövcudluğundan və Əli müəllimin də onun üzvü olmağından xəbərsiz olduqlarını, buna inanmadıqlarını, Əli müəllimin savadlı, iş həmişə vicdanla yanaşdığını bildiriblər. H.Əliyev ifadəsində Ə.Məmmədbəyovun rektor B.Həsənbəyovla yaxınlığını isə hər ikisinin iqtisadçı olması, K.Marksın "Kapital" əsərinin Azərbaycan dilinə birgə tərcümə etmək istəkləri ilə izah edib.

İstintaq işinin yenidən hərtərəfli, obyektiv araşdırılması, şahid ifadələri əsasında 7 fevral 1956-cı ildə yekun arayış hazırlanır. Arayışda istintaq dövründə Ə.Məmmədbəyovun cəmi iki dəfə dindirildiyi göstərilir. Birinci dindirilmədə o əksinqilabçı millətçi təşkilatın üzvü olmadığını, ikinci istintaqda isə bu antisovet, antibolşevik təşkilata V.Xulufu və B.Həsənbəyov tərəfindən cəlb edildiyini məlum üsulların tətbiqindən sonra "etiraf edib". Arayışda qeyd edilib ki, işdə adı çəkilən adamlarla üzləşdirmə aparılmayıb, onların işlərinin içərisində Ə.Məmmədbəyovla bağlı ifadələr olmayıb. Orada yazılır: "Ə.Məmmədbəyov....qeyri-müəyyən və yoxlanılmamış məlumatlar əsasında həbs olunmuş və 10 il müddətində azadlıqdan məhrum edilərək İslah Əmək Düşərgəsinə göndərilmişdir. Ə.Məmmədbəyov həbs müddətini çəkərkən 30 iyun 1942-ci ildə vəfat etmişdir.

... İstintaq Məmmədbəyovun günahını sübut edə bilmədiyindən Azərbaycan SSR cinayət-prosessual qanununun 4-cü maddəsinin 5-ci bəndini rəhbər tutaraq təklif edirəm ki, Xüsusi Üçlüyün 15 iyun 1938-ci il tarixdəki qərarı ləğv edilsin". (4,74-75)

Bunu əsas götürən Azərbaycan SSR Prokurorluğu 12 mart 1956-cı il-də Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin Məhkəmə Kollegiyasına nəzarət qaydasında etiraz göndərir. Cəmi bir həftə sonra - 19 mart 1956-cı ildə məhkəmə Əli Əhməd oğlu Məmmədbəyova bəraət verir.

Beləliklə, daha bir günahsız yerə repressiya qurbanı olmuş adam bəraət alır, üstündən “xalq düşməni” adı götürülür. Əslində bu təkcə Ə.Məmmədbəyovun ailəsi üçün deyil, həm də BDU üçün əhəmiyyətli bir qərar olmuşdur. Bu dolayısı ilə BDU-nun “xalq düşmənlərinin” toplaşdığı bir mərkəz olmadığına da təsdiqi idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Məlumat Azərbaycan Respublikası Mili Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivindən götürülmüşdür. (AR MTN)
2. Boran Əziz “Bakı Dövlət Universitetinin tarixi: öyrənilməmiş səhifələrin sorağı ilə” 525-ci qəzet, 10 iyul 2010.
3. Boran Əziz “Repressiyaya məruz qalan alimlər”. Azərbaycan qəzeti, 1,2 oktyabr 2009
4. AR MTN-nin arxivi, iş №10497
5. AR MTN-nin arxivi, iş №12493

АЗАД РЗАЕВ

Бакинский Государственный Университет

БОРАН АЗИЗ

Бакинский Государственный Университет

НЕИЗВЕСТНЫЕ СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ БГУ

В статье впервые предпринимается попытка на основе не опубликованных документов из фонда архивов прояснить темные страницы политической истории Азербайджана 1930-х годов. Среди жертв сталинских репрессии были и сотрудники Бакинского Государственного Университета.

На основе архивных материалов в статье впервые рассматриваются страницы жизни конкретных людей – жертв репрессии среди которых были и ректора, профессора, доценты, научные сотрудники и студенты БГУ. Главное внимание уделяется изучению фрагмента жизни педагога и ученого секретаря БГУ А.А.Мамедбекова.

AZAD RZAYEV
Baku State University
BORAN AZİZ
Baku State University

UNKNOWN PAGES FROM THE HISTORY OF BAKU STATE UNIVERSITY

In present article there are at the first time undertaking attempt based on no published documents from archive fond, to find out the darkness pages of Azerbaijan political history in 30 years of XX century. Among of victims by Stalin repression there were also collaborators of Baku State University. Based on reveal documents this article for the first time examined the pages life of concrete people – victims of repression among of them were rectors, professors, docents, science seniors, and students of Baku State University. Main focusing is devoting to studying fragment life of teacher and science secretary of Baku State University Mamedbeck A. A.

Rəyçilər: t.e.d. L.Həsənova, t.e.d. İ.Zeynalov

BDU-nun Tarix fakültəsi “Azərbaycan tarixi” (humanitar fakültələr üçün) kafedrasının 2 dekabr 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №5).